

Tas (ne)ilgas kelias iki pirmųjų žodžių

Kada vaikas pradeda tarti pirmuosius žodžius? Kokie žodžiai tai turėtų būti? Kiek žodžių vaikas turi pasakyti sulaukęs metų, pusantrų, dvejų? – šie ir panašūs klausimai kyla tėvams, kai tik imama galvoti apie vaiko kalbos raidą. Reikėtų pradėti nuo to, kad kalba nėra paprastas, elementarus ir savaime suprantamas dalykas, todėl norėtusi išsamiau pristatyti kalbos kelią: nuo pirmųjų vaiko žodžių, žodžių junginių, sakinukų iki pasakojimų.

Kaip kalba ateina pas vaiką?

Kalbos vystymasis pirmaisiais gyvenimo metais priklauso nuo kelių susijusių veiksnių: biologinio (kalbos padargų vystymosi) ir pažintinio-lingvistinio (aplinkoje girdimos kalbos garsų suvokimo ir išmokimo) (Stoel-Gammon 2011).

Pirmieji gyvenimo mėnesiai vadinami ikikalbiniu etapu, kai dar neišgirsime nieko panašaus į kalbą: vaiko verksmas, skleidžiami gerkliniai garsai reaguojant į išorinius ir vidinius dirgiklius. Tačiau jau pirmaisiais mėnesiais verksmas ir skleidžiami garsai įgauna įvairesnių intonacijų, pradedami tarti vis įvairesni garsai: *e – eche, e – rrhe, aaa*, šiek tiek vėliau – jungiami atskiri garsai, tariama panašiai į: *aaou, ba, de-de, gu-gu-gu, agu, mama, tete, baba* (Kuhl 2004; Brooks, Kempe 2014). Tai vadinama čiauškėjimo etapu. Kuo jis svarbus? Šiuo metu vaikai mokosi kartoti / mėgdžioti aplinkoje girdimus nesudėtingos artikuliacijos garsus ir jų junginius. Todėl svarbu kalbinant vaiką suteikti jam galimybę matyti kalbančiojo veidą, stebėti lūpų judesius. Šiuo metu formuojasi *geras įprotis* – kartoti / mėgdžioti suaugusiojo kalbą: iš pradžių vaikas imituoja pavienius garsus ir jų junginius, kiek vėliau – tokiu pat būdu, mokysis tarti pirmuosius žodžius.

Vaiko gebėjimas pakartoti rodo, kad pradeda vystytis kalbos suvokimas. Mėgdžiojant reikia tiksliai pakartoti išgirstą garsą, o tai padaryti nėra lengva, reikia: suvokti garsus, juos atsiminti ir *įdarbinant* artikuliacijos aparatą – pakartoti. Tam,

kad vaikas pradėtų tarti žodžius, pirmiausia turi juos išgirsti, suprasti ir tik tuomet gebės ištarti.

Lyginamieji kalbų tyrimai taip pat rodo, kad visi vaikai (nesvarbu, kokioje kalbinėje aplinkoje gyvena) iki 6–10 mėnesių taria tokius pat garsus: pirmiausia, iki 3 mėnesių, pradeda tarti balsius (*a, e, o*), sprogstamuosius (*p, t, k, p, d, g*) bei nosininius (*m, n*) priebalsius. Šie garsai anksčiausiai pradedami tarti dėl jų artikuliacijos lengvumo – jų artikuliacija panašus į įgimtus judesius kompleksus čiulpiant, ryjant, kvėpuojant, kramtant. Be to, tai dažniausiai girdimi kalbos garsai vaikų aplinkoje. Taigi dėl jau minėtų veiksnių (biologinio ir pažintinio-lingvistinio) anksti išgirstame žodžius *ma-ma; te-te*: tai lengvo artikuliacijos garsų junginiai pakartoti keletą kartų, be to – tai dažnai girdimi garsų junginiai.

Per pirmuosius vaiko gyvenimo metus kalbos įgūdžiai keičiasi iš bendrųjų į specialiuosius, t. y. girdėdami šeimos narių kalbą, iki 6–7 mėnesių vaikai vis dažniau taria gimtosios kalbos garsus, jų junginius. Vyksta natūralus kalbos mokymasis – vaikai ima pastebėti gimtosios kalbos dėsningumus ir jais remiasi.

Kalbos raidai svarbus kalbinis skatinimas, kurį vaikas gauna iš jį supančių žmonių – tėvų, brolių, seserų, senelių. Šalia kūdikio esantys ir jį nuolat kalbinantieji – svarbiausi vaiko kalbos ugdytojai, nes jų kalba girdima jautriausiu vaiko kalbos raidos laikotarpiu.

Nuo pirmųjų pokalbių iki...

Kūdikiams patinka klausytis to paties, vėliau – vis tą patį kartoti savarankiškai. Kalbinkime kūdikį jo tariamais garsais. Kiekvieną garsą reikėtų pakartoti keletą kartų. Toks bendravimas skatina mažylį mėgdžioti.

Svarbu kalbinė / žodinė rutina. Mažiukams kartojimas patinka ir jo reikia: vartyti tas pačias knygytes, klausytis tų pačių pasakų ar dainų, užsiimti tomis pačiomis veiklomis – lėtai, neskubant. Siūloma tuos pačius rutininius veiksmus kas kartą įvardinti, komentuoti. Pavyzdžiui, po maudynių masažuojate kūnelį – papasakokite, ką liečiate: *pėdas, rankas, pilvelį*; kas rytą / vakarą plaunatės dantis, įvardinate veiksmus bei objektus: *šepetėlis, pasta, dantukai, valome*; vėliau – ilginame pasakymus: *tavo mėlynas šepetukas, mamos – baltas ir pan.*

Kalbantis su vaiku, reikėtų neskubėti – neberti žodžių: kalbėti lėtai, aiškiai, keisti intonacijas. Pasak Rasos Jautakytės „žmonių bendravimas prasideda ne žodžiais, o kūno kalba. Tikras bendravimas vyksta fiziniu kalbos pojūčiu. Deja, suaugusieji kalbėdami dažniausiai tai užmiršta: su vaikais kalba monotoniškai, vartodami bespalvius žodžius, visai negestikuliuodami. Vaikai praranda progą klausytis visapusiai. Stengdamasis veiksmingai bendrauti, vaikas kaip galėdamas studijuoja suaugusiojo balsą. Todėl skaityti ar pasakoti pasaką reikėtų kuo išraiškingiau. To esmė – kalbos melodingumu padrašinti vaiką, sužadinti ir išmokyti jį naujų žodžių“.

Be to, sakoma, kad ritmas – pirmasis dalykas, ką vaikas išmoksta. Todėl vaikams patinka lopšinės, įvairūs rimuoti pirštukų žaidimai, dažnai kūdikiui padeda nurimti žinoma melodija.

Kokio amžiaus, kiek ir kokių žodžių mokėti – normalu

Pirmiausia, norisi priminti, kad kiekvieno vaiko kalbos vystymosi tempas skiriasi. Vieni sulaukę dvejų taria keletą žodelių, o kiti jau kalba trumpais sakineliais. Šiuos skirtumus lemia vaiko asmeninės savybės, kalbinė aplinka ir kt.

Iki 1,6 m. – vienžodžių pasakymų etapas. Negausus žodynas, tariami pavieniai žodžiai. Vienas žodis gali reikšti skirtingus dalykus, pavyzdžiui: *duok*; *ma-ma* – prašyti *paduoti žaislą, duoti gerti* ir t. t. Taip pat gali tarti ne visą žodį, pavyzdžiui: *mė* (= *mėlyna*), *ge* (= *gerti*) ir pan.

Mažylis mechaniškai mėgdžioja tėvų išstartus žodžius, dažniausiai girdimas jų formas (pavyzdžiui, tikėtina, kad vaikas pirmiau pradės sakyti *duok*, ne *duoti*, nes *duok* kur kas dažniau girdi; gali „automatiškai“ kartoti žodžių junginį *kas čia* kaip vieneta. Kodėl vaikas jį kartoja? Nes tėveliai dažnai vartoja šį junginį norėdami vaiką supažindinti su aplinkoje esančiais objektais: žaisdami, vartydami knygas ir kt. Taigi, pirmieji vaiko žodžiai / sakiniai – tai Jūsų kalbos veidrodis. Vaikas, kartodamas dažnai girdimus žodžius, žodžių junginius ir girdėdamas dažniausias gramatines struktūras, ima jas atpažinti ir vartoti.

Iki 1,8–2,5 metų – veržlus naujų žodžių išmokimo etapas. Šiuo laikotarpiu vaikai pradeda žodžius jungti į pirmuosius trumpus sakinelius – atsiranda dvžodžiai junginiai; palaipsniui sakiniai ilgėja.

Sakiniai trumpi ir nepilni, sudaryti iš „savo kalbos“ žodžių, tačiau atspindi santykius tarp žmonių ir daiktų. Vaikai jau moka pagrindinius gramatinius dėsningumus, tačiau sakinių struktūra ne visada taisyklinga (pavyzdžiui, *du akytės; noniu abatytės; noniu Pupą sukuoti*).

Kuo gražesnę, taisyklingesnę kalbą vaikas girdės, vėliau jo kalba bus turtingesnė. Vaikas turėtų girdėti taisyklingą kalbą: ne *niam niam*, o *valgyti*; ne *einame pas leles*, o *einame pas vaikus / draugus*; ne *au-au*, o *šuo* ir pan. Jei vaikas išgirs taisyklingas žodžio, žodžių junginių formas, tai pirmą kartą girdėdamas – supras reikšmę. Taip pat nereikėtų atkartoti vaiko netiksliai išstarto žodžio, pvz., *Timukas – Maniukas*, reikėtų pakartoti taisyklingą formą – *Timukas*. Parodykite vaikui, kad suprantate jo mintį ir palydėkite ją taisyklinga kalba, pakeisdami ir išplėsdami vaiko vieno žodžio sakinį. Pavyzdžiui: vaikas sako *bata*, tėvai pakartoja *batai / tavo batai*; vaikas sako *lialia*, tėvai pakartoja *lėlė / lėlytė / vaikas / draugas*.

Kokia kalba bendraujame su vaiku, tokie bus jo pirmieji žodžiai, sakiniai. Šiuo ir kitais laikotarpiais siūloma su vaiku kalbėtis viena pakopa sudėtingesne

kalba nei kalba vaikas, pavyzdžiui: jei vaikas kalba dviejų žodžių sakiniukais, jūs – 3 žodžių sakiniais ir pan.

3–4 metais vaiko kalboje jau girdimi ilgesni žodžiai (3–4 skiemenų), nors gali dar ne visai tiksliai išstarti, pavyzdžiui: *televizolius* (= *televizorius*), *kuplanugalis* (= *kupranugaris*), *éliava* (= *véliava*), *avavutė* (= *karvutė*).

Vaikas tampa lygiaverčiu komunikacijos dalyviu, jo kalba – vis labiau panašėja į suaugusiųjų.

Vaikams sunku išstarti kai kuriuos specifinius kalbos garsų junginius, todėl dažniausiai juos paprastina ir taria taip, kaip jiems lengviau ir patogiau. Tokios „klaidos“ rodo kalbos dėsningumą suvokimo kelią. Netiksliai vaikų išstartos žodžių formos laikomos natūraliu procesu, motyvuotu fiziologijos. Vaikai mokosi derinti kalbos padargų veiklą ir sieti artikuliaciją su girdimais garsais (Dziubalska-Kołaczyk 2007).

Universalios (visoms pasaulio kalboms taikomos) žodžių tarimo supaprastinimo strategijos:

- sunkesnės artikuliacijos garsai keičiami lengvesnės artikuliacijos garsais: *zilapa* (= *žirafa*), *tesesonas* (= *telefonas*);
- garsai / skiemenys „keliauja“ po žodį: *mocotiklas* (= *motociklas*), *bada* (= *dabar*);
- praleidžiami pavieniai garsai arba skienuo: *mėna* (= *mėlyna*), *tefonas* (= *telefonas*);
- asimiliacija: *mėnyna* (= *mėlyna*);
- mišru: *kimpilo* (= *kilimas*) (plačiau apie šias žodžių paprastinimo strategijas žr. [čia](#) ir [čia](#)).

Ar kalbantys žaislai padeda lavinti kalbą?

Dabar ypač didelis pasirinkimas pačių įvairiausių lavinamųjų (nebūtinai) žaislų. Norėtusi trumpai aptarti *kalbančius* žaislus. Tikriausiai pastebėjote, kad dalis jų geros garso kokybės, kiti – kur kas prastesnės, sunku suprasti, ką žaislas sako. Suprantama, kad toks žaislas naudos kalbos raidai nesuteikia, veikiau – atvirkščiai.

Atliktas lyginamasis tyrimas su 26 šeimomis, auginančioms 10–16 mėnesių amžiaus vaikus: palygintas tėvų ir vaiko bendravimas žaidžiant įprastais ir elektroniniais žaislais bei vartant knygutes. Pasirinktos trys temos: gyvūnai, spalvos ir formos. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad:

- kai vaikas žaidė su elektroniniu žaislu, tėvai kur kas mažiau komunikavo su vaiku, mažiau reagavo į vaiko veiklą, mažiau pasakė žodžių (tiek bendrai, tiek susijusių su veikla) nei žaidžiant su tradiciniais žaislais ar vartant knyga;
- kai vaikai žaidžia su elektriniais žaislais, jie patys taip pat mažiau vokalizuoja (mažiau taria garsų) nei vartydami knygas (Sosa 2016).

Elektroniniai (kalbantys) žaislai nedaro neigiamo poveikio kalbos raidai, tačiau teigiamo – taip pat. Dažnu atveju elektroninę kalbą vaikui suprasti sunkiau, nes:

vaikas nemato lūpų judesių, nėra akių kontakto; tonas, intonacijos – nenatūralios; taip pat svarbu garso įrašo kokybė. Minėto tyrimo autorė teigia, kad žaidimas elektroniniais žaislais susijęs su sumažėjusia kalbos kiekybe ir kokybe palyginant žaidimą su įprastais žaislais ir knygų vartymu (Sosa 2016).

Gyvos ir elektroninės kalbos teigiami ir neigiami aspektai.

Gyva kalba

Su mama / tėčiu / seneliais – smagiai, akių kontaktas, *tikras* prisilietimas. Daugiau bendravimo. Ryšys su tėvais.

Vaikai daugiau vokalizuoja. Dėmesį ilgiau išlaiko. Greičiau išmoksta.

Elektroninė kalba

Neaiški kalba. Sunkiau suvokti elektroninę kalbą. Mažiau komunikacijos. Nėra kontakto su kalbančiuoju. Dažniausiai vieni vaikai žaidžia su tokiais žaislais. Vaiko dėmesys į žaislą. Teigiamo poveikio kalbai nėra.

Literatūra:

Brooks, P. J., V. Kempe (eds). 2014 // *Encyclopedia of Language Development*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Dziubalska-Kołaczyk, K. 2007 // *Natural Phonology: Universal Principles for the Study of Language (Insiders Meet Outsiders)*. *Saarbrücken* 6 (10), 71–75.

Jautakytė, R. Vaiko kalbų lavinimas muzika (http://projektas-muzika.lmta.lt/media/rasa_jautakyte/146584.html).

Sosa, V. Anna. 2016 // Association of the Type of Toy Used During Play With the Quantity and Quality of Parent-Infant Communication. *JAMA Pediatr*, 170 (2): 132–137.

Stoel-Gammon, C. 2011. Relationships between lexical and phonological development in young children. *Journal of Child Language* 38, 1–34.

Kuhl, P. K. 2004 // Early Language Acquisition: Cracking the Speech code. *Nature Reviews Neuro science* 5, 831–842.

Pagal Dr. E. Krivickaitės-Leišienės publikaciją parengė Dalia Nekliudova, Visagino švietimo pagalbos tarnybos logopedė, specialioji pedagogė
Skaitykite daugiau: <https://www.svietimonaujienos.lt/tas-neilgas-kelias-iki-pirmuju-zodziu/?fbclid=IwAR1rGNQLLz1eDECGr4yQNjILB3ATNVIXgMILQBV5shhio1qWPuC9Cizk9g8>